

Consumptie en welvaart

DRS. R. IWEMA

In hoeverre wordt iemands individuele subjectieve welvaart, voor zover die van inkomen en daarmee consumptiemogelijkheden afhankelijk is, bepaald door de absolute hoogte van zijn inkomen dan wel door de hoogte van zijn inkomen ten opzichte van dat van anderen. Deze vraag staat centraal in het onderstaande artikel. Het antwoord erop heeft consequenties voor de mate waarin men economische groei dan wel inkomensherverdeling van meer betekenis acht voor de welvaart. De auteur zet zich af tegen diegenen die uitsluitend het relatieve inkomen voor de subjectieve welvaart van belang achten.

Inleiding

Dit artikel handelt over de subjectieve welvaart die individuen ontleen aan hun geldinkomen of, nauwkeuriger gezegd, aan de consumptiemogelijkheden die dat inkomen hun verschaft. Bij subjectieve welvaart denke men aan het nutsurplus, dat Hennipman in dit tijdschrift ooit omschreef als „iedere met economische goederen nagestreefde of verkregen behoeftebevrediging, of nauwkeuriger, als het saldo van het positieve nut boven het negatieve nut veroorzaakt door externe effecten of produktieve inspanningen” 1). Het gaat in dit artikel echter, zoals gezegd, uitsluitend om de aan consumptiemogelijkheden ontleende welvaart en derhalve b.v. niet om het positieve nut van de arbeidsvreugde of het negatieve nut van de arbeidsinspanning. Onder subjectieve welvaart moet hier dan ook een dienovereenkomstig beperkt gedeelte van Hennipmans nutsurplus worden verstaan. In het volgende staat centraal de vraag in hoeverre de individuele subjectieve welvaart in deze beperkte zin door de absolute hoogte van iemands inkomen, dan wel door de relatieve hoogte van dat inkomen ten opzichte van dat van anderen wordt bepaald.

Twee facetten van de subjectieve welvaart

De mate waarin de subjectieve welvaart in de bovenbedoelde zin door iemands relatieve inkomenspositie wordt bepaald, zal van individu tot individu verschillen. Wanneer we alle individuen volgens dit criterium rangschikken, zullen zich aan het ene uiteinde van de schaal de individuen bevinden waarvan de bedoelde welvaart uitsluitend relatief is bepaald. Dat wil zeggen dat hun welvaart uitsluitend wordt bepaald door de positie die hun inkomen en daarmee hun mogelijke consumptieniveau inneemt ten opzichte van dat van anderen waarmee zij zich vergelijken. Aan het andere uiteinde van de schaal zullen we daarentegen de individuen aantreffen, waarvoor het tegenovergestelde geldt: de subjectieve welvaart die zij aan hun bestedingsmogelijkheden ontleen, is van die van anderen geheel onafhankelijk. Tussen deze twee uitersten in bevindt zich de grote meerderheid der individuen, wier aan hun inkomensbesteding ontleende subjectieve welvaart geheel afhankelijk, noch geheel onafhankelijk van de inkomenshoogte van anderen is.

Hun subjectieve welvaart heeft in dit opzicht zowel een afhankelijk als een onafhankelijk facet, waartussen de onderlinge verhouding weer van individu tot individu verschilt.

Het hier gemaakte onderscheid moet niet worden misverstaan. Mensen leven in een maatschappij waarin ze met betrekking tot hun consumptiemogelijkheden door elkaar op ideeën worden gebracht. Het adjectief onafhankelijk slaat dan ook niet op het ontstaán van iemands voorkeuren, maar op de bevrediging die hij aan die voorkeuren, eenmaal verworven en tot gelding gebracht, ontleent. Bij het onafhankelijke facet van iemands subjectieve welvaart is die bevrediging onafhankelijk van de mogelijkheden van anderen die voorkeuren tot gelding te brengen, bij het afhankelijke facet is dat niet het geval.

Deze beide facetten zijn echter gemakkelijker theoretisch te onderscheiden dan praktisch te scheiden. Zo kan in theorie bij het onafhankelijke facet b.v. worden gedacht aan het duurzame genot dat iemand aan het wonen in een rustige omgeving — voor de meeste Nederlanders thans een uiterst kostbare vorm van inkomensbesteding — kan ontleen. Men kan daarbij echter b.v. ook denken aan een inkomensbesteding die iemand (op den duur) het blijvende plezier van een welvoorzien boekenkast, een mooi schilderij of een goed muziekinstrument verschaft. In meer algemene zin kan in theorie bij het onafhankelijke facet van aan de inkomensbesteding ontleende subjectieve welvaart op de kwaliteit van de aangeschafte consumptiegoederen worden gewezen. Het betere produkt is grosso modo namelijk niet alleen smaakvoller en kunstzinniger, maar ook doelmatiger en duurzamer dan het slechtere. Het geeft daardoor minder aanleiding tot teleurstelling en men raakt er minder gauw „op uitgekeken”. Het is daarmee een bron van zowel intensere als duurzamer bevrediging.

De intensiteit van het genot in een rustige omgeving te wonen kan echter, en zal waarschijnlijk veelal ook, worden vergroot door de wetenschap dat anderen zich zulks niet kunnen veroorloven en hetzelfde geldt met betrekking tot de aanschaffing van consumptiegoederen van hoge kwaliteit in het algemeen. Dat is dan het afhankelijke facet van de aan inkomensbesteding ontleende subjectieve welvaart. Voor sommige individuen beperkt de bedoelde subjectieve welvaart zich, zoals eerder opgemerkt, uitsluitend tot dit afhankelijke

1) P. Hennipman, Welvaartstheorie of welzijnstheorie?, *ESB*, 26 januari 1972, blz. 81.

Rapportcijfers zijn noodzakelijkterwijs van vergelijkende aard; zij hebben slechts een relatieve betekenis. Indien van alle leerlingen in een klas — ook van hen die een 10 hebben en het gemiddelde cijfer van alle leerlingen hetzelfde zijn. Ma.w. alle leerlingen zouden knapper zijn zonder dat dit in enig rapportcijfer tot uitdrukking kan komen. Het rapportcijfer van een leerling wordt immers bepaald door de ver-

Rapportcijfers

Na deze uitwijding over de eigenaardigheden van rapportcijfers keer ik nu nog even terug naar het door de eerder genoemde onderzoekers ontwikkelde model van individuele welvaartsfuncties van het inkomen (WFI's). Hieronder zal ik de essentie van dat model, voor zover relevant voor dit artikel, zo beknopt mogelijk weergeven. Zoals eerder vermeld, verstaan de onderzoekers onder een WFI de subjectieve welvaart die een individu aan verschillende inkomens op grond van de daarvoor mogelijk gemaakte consumptieniveau's ontleent, ofte wel de waardering die een individu op die grond voor verschillende inkomens heeft. Doordat de onderzoekers

Het afhankelijke facet in model gebrecht

De voorgaande drie conclusies kunnen ook als volgt worden geformuleerd. Indien de schoolprestaties van een leerling zodanig zijn toegenomen dat hij naar een moeilijker schooltype is verhuisd, zullen deze hem aldaar een lager cijfer opleveren dan hij er in zijn oude school voor zou hebben gekregen. Voorts zal van een leerling in een klas het rapportcijfer naar beneden gaan als het gemiddelde prestatieniveau van zijn klasgenoten is gestegen, terwijl het zijne gelijk is gebleven. Een ten slotte zal, indien — b.v. als gevolg van extra aandacht van de docent voor de zwakke leerlingen ten koste van men, een zelfde verschil tussen zijn rapportcijfer en dat van een klasgenoot met een evenredig geringer prestatieverhaal tussen hem en die klasgenoot gaan corresponderen, c.q. een zelfde verschil in prestatie ten opzichte van die medeleerling hem een omgekeerd evenredig groter verschil in rapportcijfer opleveren.

We kunnen nu de volgende drie conclusies trekken: — in de eerste plaats zal een leerling voor een gegeven prestatie minder gauw een hoog cijfer krijgen naar gelang zijn capaciteiten hoger zijn en hij zich als gevolg daarvan in een moeilijker schooltype en dus tussen knappere medeleerlingen bevindt; — in de tweede klas zal een leerling in een zelfde klas voor een gegeven prestatie een lager cijfer krijgen naar gelang de gemiddelde prestatie van zijn klasgenoten hoger is; — in de derde plaats zal een zelfde verschil tussen zijn rapportcijfer en dat van een klasgenoot, naarmate de capaciteitsverspreiding in zijn klas geringer is, een evenredig geringere verschil in prestatie tussen hem en die klasgenoot representeren.

houding van zijn capaciteiten ten opzichte van die van andere leerlingen en wel met name van die leerlingen waarmee hij wordt vergeleken. Om dit laatste nog iets nader uit te werken, bepaal ik me tot het vervolgonderzoek en ga uit van de veronderstelling dat naar gelang het prestatievermogen van een leerling hoger is, zijn aspiratieniveau in het algemeen eveneens hoger zal zijn en hij daarom een moeilijker schooltype, een zwaarder takenpakket binnen hetzelfde schooltype zal kiezen. Hij zal zich dan in het gezelschap bevinden van leerlingen met een min of meer vergelijkbaar capaciteitsniveau en dat zijn de leerlingen waarmee hij bij de vaststelling van zijn rapportcijfer zal worden vergeleken. Ten slotte brengt het relatieve karakter van rapportcijfers met zich mee dat naarmate in een klas de spreiding in capaciteiten geringer is, een zelfde verschil in rapportcijfers tussen twee leerlingen een evenredig geringere verschil in capaciteiten tussen die leerlingen weergeeft, c.q. een zelfde verschil in capaciteiten een omgekeerd evenredig groter verschil in rapportcijfers oplevert.

Sterker accent op het afhankelijke facet

Naarmate bij de subjectieve welvaart het afhankelijke het onafhankelijke facet domineert, zal inkomensherverdeling van meer betekenis voor die welvaart zijn. Het is opmerkelijk dat de economisten, hoewel zij het afhankelijke facet nooit geheel hebben verwaarloosd, dit recentelijk steeds meer aandacht hebben gegeven. Tegelijkertijd is zowel in de economische wetenschap als in de politiek de inkomens(her)verdeling in het centrum van de belangstelling komen te staan en de economische groei daaruit verdwenen. Weliswaar duikt in de huidige depressie een hernieuwde belangstelling voor de economische groei op, maar daarbij gaat het niet zozeer om inkomensstijging als wel om het scheppen van werkgelegenheid en handhaving van de verzorgingsstaat. Bij een aantal economisten wordt de nadruk thans zozeer op het afhankelijke facet van de subjectieve welvaart gelegd, dat het onafhankelijke facet geheel aan de aandacht dreigt te ontsnappen.

Voor de individuen aan het andere uiteinde van de sociale speelfacet daarentegen geen enkele rol. Eerstgenoemde zullen nooit naar een land emigreren waarin rustig wonen niets uitzonderlijks is, terwijl laatstgenoemden dat met graagte wel zouden doen.

die waardering in rapportcijfers uitdrukken kunnen we de WFI van een individu ook omschrijven als het voor dat individu geldende verband tussen verschillende inkomens enerzijds en de rapportcijfers die het betrokken individu (indirect) aan die inkomens geeft, anderzijds. De WFI kan grafisch worden voorgesteld door langs de horizontale as de inkomens en langs de verticale as de daarbij behorende rapportcijfers af te zetten. De WFI wordt dan gekenmerkt door haar mathematische gedaante, haar ligging en haar helling.

Die mathematische gedaante wordt bepaald door de omstandigheid dat bij rapportcijfers alleen de relatieve positie telt. Als alleen iemands relatieve positie telt zal zijn waardering voor een bepaald inkomenspeil — zoals eerder opgemerkt — hoger zijn, naarmate van alle individuen, die in dit opzicht binnen zijn gezichtsveld vallen, een groter aantal een inkomen heeft beneden dat peil. Het rapportcijfer dat iemand aan verschillende inkomens geeft, kan dan geacht worden recht evenredig te zijn met het percentage van de binnen zijn gezichtskring vallende individuen dat bij elk van die inkomens telkens daar in inkomen beneden blijft. Hiermede ligt de mathematische gedaante van de WFI, die voor alle individuen dus dezelfde is, vast.

De ligging en de helling van de WFI verschillen echter van individu tot individu. Naar gelang iemand zuiniger is met zijn rapportcijfers, d.w.z. aan een inkomen minder gauw een hoog en eerder een laag cijfer geeft, zal zijn WFI verder naar rechts liggen. Een naarmate iemands cijfergeving een smaller inkomensinterval bestrijkt, d.w.z. naarmate hij — naar boven toe — eerder een hoog en óók — naar beneden toe — eerder een laag cijfer geeft, zal zijn WFI een grotere helling hebben. De ligging van iemands WFI is afhankelijk van zijn door zijn eigen inkomenshoogte bepaalde aspiratieniveau alsmede van de gemiddelde inkomenshoogte in de sociale referentiegroep (SRG) waarmee hij zich zelf vergelijkt. Iemands WFI zal verder naar rechts liggen, d.w.z. hij zal zuiniger met zijn rapportcijfers zijn, naar gelang zijn eigen inkomen en daarmee zijn aspiratieniveau hoger is. Hetzelfde is het geval naar gelang het gemiddeld inkomen in zijn SRG hoger ligt. De helling van iemands WFI is afhankelijk van de breedte van het inkomensinterval, de inkomensspreiding, die hij overziet. Die helling zal groter zijn in dezelfde mate als de inkomensspreiding die hij bij zijn cijfergeving kan overzien, geringer is.

Uit het voorgaande kunnen de volgende drie conclusies worden getrokken:

- in de eerste plaats zal, wanneer iemands inkomen is gestegen, zijn WFI naar rechts verschuiven, d.w.z. dat hij een zelfde inkomen een lager rapportcijfer gaat geven. Dit betekent dus ook dat hij aan dat nieuwe inkomen nu een lager cijfer geeft dan hij vóór zijn inkomensstijging deed. De onderzoekers noemen dit „preference drift”;
- in de tweede plaats zal, indien het gemiddeld inkomen in iemands SRG is gestegen, zijn WFI eveneens naar rechts verschuiven, d.w.z. zijn cijfergeving zuiniger worden. Hij geeft zijn eigen inkomen nu dus ook een lager cijfer dan hij vóór de inkomensstijging in zijn SRG deed. De onderzoekers noemen dit de „reference drift”;
- ten slotte zal, indien — b.v. als gevolg van een succesvolle politiek van inkomensnivellering — de inkomensspreiding die iemand kan overzien is afgenomen, de helling van zijn WFI navenant stijgen. Dat wil zeggen dat hij een zelfde verschil tussen zijn inkomen en dat van iemand anders in rapportcijfers uitgedrukt dienovereenkomstig sterker gaat percipiëren. We kunnen ook zeggen dat een zelfde rapportcijfersverschil nu correspondeert met een inkomensverschil tussen hem en iemand anders dat recht evenredig met de inkomensspreiding die hij kan overzien, is gedaald.

De parallellen tussen de hierboven vermelde door de onderzoekers getrokken conclusies en het door mij eerder gegeven „schoolvoorbeeld” zijn opmerkelijk. Zij illustreren dat de door de onderzoekers bereikte conclusies geen van alle uit het door hen ontwikkelde model voortvloeien, maar

opgesloten liggen in de manier waarop zij de subjectieve welvaart of inkomenswaardering meten. Op het moment dat zij beslissen de subjectieve welvaart die individuen aan verschillende inkomens ontleen, door die individuen in rapportcijfers (of in door rapportcijfers te vertalen kwalificaties) te laten uitdrukken, konden die conclusies nauwelijks andere zijn dan de bovenvermelde. Uit het voorgaande blijkt tevens dat de bedoelde onderzoeken uitsluitend betrekking hebben op dat gedeelte van de aan inkomensbesteding ontleende subjectieve welvaart dat ik eerder het afhankelijke facet van die welvaart heb genoemd. M.a.w. het onafhankelijke facet van die welvaart is geheel buiten beschouwing gelaten. De relevantie daarvan kan nog iets nader worden toegelicht aan de hand van de eerder genoemde „preference drift”.

„Preference drift” en subjectieve welvaart

Als iemands inkomen aanmerkelijk stijgt of daalt en hij zich als gevolg daarvan andere bestedingsgewoonten kan, resp. moet aanwennen, zal zijn referentiekader zich eveneens wijzigen. Zoals één van de onderzoekers die de „preference drift” zowel voor het eerst heeft benoemd als gekwantificeerd, het ooit heeft geformuleerd, gebeurt dit „doordat de consument overgaat naar een andere inkomensklasse en als gevolg daarvan zijn voorkeur zich min of meer aanpast aan de nieuwe klasse, waartoe hij gaat behoren” 3). Deze wijziging in zijn referentiekader zal vanzelfsprekend van invloed zijn op de rapportcijfers die hij aan verschillende inkomens geeft. Als het om een inkomensstijging gaat zal hij zuiniger met die cijfers zijn geworden; hij zal zowel zijn oude als zijn nieuwe inkomen een lager cijfer geven dan hij vóór zijn inkomensstijging heeft gedaan.

Er is in dit geval echter meer aan de hand. Door de met de opschuiving in zijn referentiekader gepaard gaande verhoging van zijn aspiratieniveau zal hij in het algemeen onder meer de neiging vertonen zich goederen en diensten van betere kwaliteit aan te schaffen, die, zoals eerder betoogd, een intenser en duurzamer genot kunnen opleveren. Tegelijkertijd zal meestal zijn onderscheidingsvermogen, zijn kwaliteitsbesef, gaan toenemen, waardoor zich voor zijn „capacity to enjoy income” en daarmee voor zijn welvaart nogmaals wijdere perspectieven openen. Hier staat echter tegenover dat hij als gevolg van zijn toegenomen onderscheidingsvermogen als consument ook kritischer wordt. Een eenmaal — b.v. door smaakscholing — verworven voorkeur voor het betere produkt reduceert de bevrediging die het inferieure produkt hem geeft, veelal aanzienlijk, ja soms tot nihil. Dit heeft andermaal consequenties voor de rapportcijfers die het individu aan verschillende inkomens geeft; vergeleken met vóór zijn inkomensstijging zal hij ook uit dien hoofde zowel zijn oude als zijn nieuwe inkomen een lager cijfer geven dan hij voordien heeft gedaan.

Het zou theoretisch zelfs denkbaar zijn dat hij als gevolg van een en ander zijn cijfergeving zo drastisch herziet, dat hij zijn nieuwe inkomen nu hetzelfde cijfer geeft als hij vroeger aan zijn oude inkomen gaf. Zijn „preference drift” zou dan — als elasticiteit gedefinieerd — gelijk zijn aan één. Volgens de onderzoekers zou zijn inkomensstijging dan geheel „weglekken” en zijn subjectieve welvaart in het geheel niet zijn toegenomen. Niettemin zou hij ook in dat geval de kwaliteit van zijn bestaan, zoals ik hierboven heb betoogd, in het algemeen op een hoger peil hebben gebracht, d.w.z. dat zijn nutsurplus, zoals Hennisman dat heeft omschreven, zou zijn gestegen. Opmerkelijk is dat de eerdergenoemde onderzoeker de „preference drift” destijds heeft toegelicht als het verschijnsel „dat eisen aan het leven gesteld omhoog gaan

3) B. M. S. van Praag, *De mens in de economie*, Leiden, 1972, blz. 9.

naarmate men het in werkelijkheid beter heeft" 4). Welnu, als een subject het werkelijk „beter heeft" kan de econoomist weinig anders concluderen dan dat zijn subjectieve welvaart is toegenomen en dat behoeft niet inconsistent te zijn met een „preference drift"-elasticiteit van één.

Een te eng mensbeeld

Als het onafhankelijke facet van de hier bedoelde subjectieve welvaart buiten beschouwing wordt gelaten, waartoe econoomisten thans in toenemende mate geneigd zijn, wordt een te eng welvaartsbegrip gehanteerd. Het negeren van dat onafhankelijke facet gaat voorbij aan de levensverrijking die inkomensbesteding iemand kan opleveren, geheel onafhankelijk van de omstandigheid of anderen zich die besteding al of niet ook kunnen veroorloven en of — wat in de praktijk op hetzelfde neerkomt — het betrokken individu met die besteding zijn aspiratieniveau al of niet reeds geheel heeft bereikt. Aan dit te enge welvaartsbegrip ligt een te enge mensopvatting ten grondslag. Indien de mensen hun subjectieve welvaart uitsluitend relatief zouden ervaren, zouden afgunst en status de enige pijlers zijn waarop die subjectieve welvaart rust. Dat dit vertekende mensbeeld veroorzaakt wordt door de subjectieve welvaart in rapportcijfers uit te drukken, meen ik in het voorgaande genoegzaam te hebben aangetoond.

Aan de andere kant moet de betekenis van het afhankelijke facet, ofte wel het relatieve aspect van de subjectieve welvaart, niet worden onderschat. Die is namelijk ongetwijfeld zeer groot, zeker in ons land, gezien de proporties die de belangstelling voor andermans inkomen te onzent zo langzamerhand heeft aangenomen. Uitsluitend naar het relatieve aspect van de subjectieve welvaart kijken — wat we doen als we de individuen rapportcijfers aan het eigen inkomen en dat van anderen laten geven — doet de menselijke aard echter geen recht en leidt dan ook tot weinig aanvaardbare conclusies. Tot de conclusie b.v. dat het gemiddelde inkomensniveau volstrekt irrelevant is voor de gemiddelde subjectieve welvaart. En dus eveneens tot de conclusie dat economische groei die welvaart slechts tijdelijk — namelijk zolang de verschuivingen van de WFI's als gevolg van „preference drift" en „reference drift", die een zekere tijd in beslag nemen, nog niet zijn voltooid — maar in het geheel niet blijvend op een hoger peil kan brengen. Dat laatste zou dan nog alleen maar kunnen door inkomenshervreiding; naar de meest gangbare opvatting over de — bij gegeven produktiviteit — economisch optimale inkomensverdeling zou dat dan een hervreiding in nivellerende zin moeten zijn. De bevreemdende uiterste consequentie van een en ander zou zijn dat onze gemiddelde subjectieve welvaart sinds de steentijd niet zou zijn gestegen en, voor zover de inkomensverdeling toen gelijkmatiger was dan nu — volgens de eerder genoemde opvatting over de economisch optimale inkomensverdeling — zelfs zou zijn gedaald!

Een ondoelmatig welvaartsbegrip

Indien we onder subjectieve welvaart uitsluitend het afhankelijke facet daarvan verstaan, kan de gemiddelde subjectieve welvaart nog wel éénmalig op een hoger peil worden gebracht door een voortdurende verhoging van het gemiddelde inkomensniveau, d.w.z. door permanente economische groei. Weliswaar maken „preference" en „reference drift"

de door elke inkomensverhoging in eerste instantie ontstane subjectieve welvaartsverhoging dan telkens weer ongedaan, maar inmiddels heeft dan weer een nieuwe inkomensverhoging plaatsgehad. Zoals eerder uiteengezet, speelt echter niet alleen de ligging, maar ook de helling van de WFI's een rol. De in rapportcijfers uitgedrukte perceptie van inkomensverschillen is, zoals eerder betoogd, omgekeerd evenredig met de door het betreffende individu waargenomen spreiding in die inkomens.

Tot dusver hadden we daarbij het oog op de perceptie van het verschil in inkomen tussen verschillende individuen op telkens één tijdstip. Het geldt echter vanzelfsprekend voor alle in rapportcijfers uitgedrukte verschillen en derhalve ook voor dat tussen de inkomens van een zelfde individu op verschillende tijdstippen. Dat betekent dat de in rapportcijfers uitgedrukte perceptie door een individu van het verschil tussen de door hem op verschillende tijdstippen genoten inkomens omgekeerd evenredig is met de spreiding in diezelfde inkomens. Dat is dus de spreiding in de door hem genoten inkomens op diezelfde tijdstippen. Welnu, de laatstbedoelde spreiding, die dus over de tijd gemeten wordt, is recht evenredig met het tempo van de inkomens toeneming, d.w.z. van de economische groei.

Enzijdts leidt derhalve de door economische groei veroorzaakte toeneming van het gemiddelde inkomen tot een spreiding van het gemiddelde inkomensniveau over de tijd, die recht evenredig is met het tempo van de economische groei. Anderzijdts is de in rapportcijfers vertaalde perceptie van die inkomens toeneming omgekeerd evenredig met die spreiding en daarmee met het tempo van die groei. Per saldo is die perceptie dus van dat tempo onafhankelijk. Met andere woorden, de gemiddelde subjectieve welvaart zou door een permanente economische groei nog wel éénmalig op een blijvend hoger peil kunnen worden gebracht, maar het tempo van die groei speelt daarbij geen enkele rol. Voor de extra gemiddelde subjectieve welvaart die permanente economische groei boven een statische situatie oplevert, is het tempo van die groei irrelevant. Deze conclusie nu, waartoe — onvermijdelijkerwijs — ook de eerder genoemde onderzoekers komen, is niet slechts bevreemdend, maar, wat erger is, volstrekt in strijd met het welvaartsstreven van de mens, zowel individueel als collectief. Het eraan ten grondslag liggende welvaartsbegrip moet daarom als ondoelmatig worden beschouwd.

R. Iwema

4) B. M. S. van Praag, t.a.p., blz. 10.